سرشناسه:	محمدرضایی، محمد، ۱۳۳۹ ـ
عنوان و نام پدیدآور:	کلام جدید؛ با رویکرد تطبیقی / محمد محمدرضایی؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری:	۴۴۰ ص.
شابک:	978 - 964 - 531 - 323 - 2
فروست:	مجموعه مبانی نظری اسلام؛ ۲۹
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیپا
موضوع:	کلام
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
رده‌بندی کنگره:	BP ۲۰۳ / م ۲۶ د ۴ ۱۳۸۹
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۴
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۲۲۶۳۲۹۷

www.ketab.ir

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفن واحد ارزیابی علمی: ۷۷۴۹۹۱۹ ـ ۰۲۵۱ نمابر: ۷۷۴۷۲۴۰ ـ ۰۲۵۱

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir صندوق پستی: ۶۱۷۳ ـ ۳۷۱۵۵

کلام جدید؛

با رویکرد تطبیقی

با مقدمه علامه محقق، متکلم بزرگ جهان اسلام
حضرت آیت‌الله العظمی سبحانی

www.ketab.ir

دکتر محمد محمدرضایی
(دانشیار دانشگاه تهران)

www.ketab.ir

دانشگاه معارف اسلامی دفتر نشر معارف

کلام جدید (با رویکرد تطبیقی)

نویسنده: محمد محمدرضایی

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

ناشر: دفتر نشر معارف

ویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار

صفحه‌آرا: صالح زارع

چاپ: یکم، تابستان ۱۳۹۰ / ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۴۰۰ تومان

شابک: ۲ ـ ۳۲۳ ـ ۵۳۱ ـ ۹۶۴ ـ ۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

قم: ۱. خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۵، تلفن و نمابر ۷۷۴۴۶۱۶؛
۲. خیابان شهدا، روبه‌روی دفتر مقام‌معظم رهبری، تلفن ۷۷۳۵۴۵۱، نمابر ۷۷۴۲۷۵۷؛
تهران: خیابان انقلاب اسلامی، چهارراه کالج، جنب بانک ملت، شماره ۷۱۵، تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲، نمابر۸۸۸۰۹۳۸۶؛
نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir

سخن آغازین

در عصر جدید در پهنه اندیشه الهیاتی معاصر، به‌خصوص الهیات مسیحی، الهیات نوین (New theology) پا به عرصه وجود گذاشته است. عمده متفکران ایران‌زمین با عنوان کلام جدید از این دسته مباحث الهیاتی یاد می‌کنند. درواقع کلام جدید پیدایش و نگاه و نگرش رهیافتی جدید به دین و نقش و عملکرد آن و بررسی گزاره‌های دینی و و زبان دینی و مضمون و محتوا و معنای آنهاست که با ظهور پارادایم‌های جدید معرفت‌شناختی و در فضای جدید علوم انسانی و اجتماعی و پیدایش فلسفه‌های جدید شکل گرفته است؛ و چالش با پرسش‌های نوین الهیاتی و اعتقادی با توجه با این فضای فکری و فرهنگ جدید به این مسئله دامن زده است و این البته هیچ انحصار به دین خاصی ندارد.

واقعیت آن است عناصری که از مکاتب علمی و فلسفی غرب سیراب گشته‌اند، در حوزه اندیشه اسلامی مطرح گشته، سؤالاتی با خود به ارمغان آورده است که اندیشه دینی را در معرض تهدیدی جدی قرار داده است. برای پاسخ به این سؤالات باید طرحی نو درانداخت، این طرح همان دانش کلام جدید است.

کتاب پیش‌رو با عنوان «کلام جدید؛ با رویکرد تطبیقی» اثر فاضل ارجمند آقای دکتر **محمد محمدرضایی**، از اساتیدی که سال‌ها با مباحث فلسفی و کلامی رودرروست، تلاشی است برای مطرح کردن مهم‌ترین مباحث حوزه کلام جدید. در این کتاب با این عناوین مواجهیم: «چیستی کلام جدید، عقل و دین، اخلاق و دین، پلورالیسم، وحی و تجربه دینی،

www.ketab.ir

زبان دینی ، براهین اثبات وجود خدا، مسئله شر، رابطه علم و دین، هرمنوتیک و پاسخ به شبهات درباره خاتمیت، امامت و حکومت دینی».

بی‌تردید مسائل کلام جدید بیش از موضوعاتی است که در این کتاب گردهم آمده‌اند؛ نویسنده محترم سعی نموده به مهم‌ترین مسائلی که چالش جدی دوران معاصر کشورمان است بپردازد. حضرت آیت‌الله جعفر سبحانی از متکلمان مشهور حوزه علمیه جهان تشیع با مقدمه فاخر خود مهر تأییدی بر مباحث کتاب زده‌اند.

امیدواریم مطالعه آن برای علاقه‌مندان مباحث کلامی مفید افتد. پیشنهادها و انتقادهای خوانندگان محترم می‌تواند به معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی در راستای ارتقای آثار علمی مجموعه کمک چشمگیری کند.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

گروه مبانی نظری اسلام

www.ketab.ir

فهرست مطالب

تقریظ ۱۵
مقدمه ۱۷

فصل اول: چیستی کلام جدید و فلسفه دین و رابطه آنها با یکدیگر
(۳۸ ـ ۲۱)

مقدمه ۲۱
تعریف علم کلام ۲۱
تعریف‌های متفاوت از علم کلام ۲۴
تعریف کلام جدید ۲۷
دیدگاه‌های مختلف در باب جدید بودن علم کلام ۲۹
شباهت‌های کلام جدید و قدیم ۳۲
تعریف فلسفه دین ۳۲
نقد و بررسی ۳۳
تفاوت علم کلام با فلسفهٔ دین ۳۵
تفاوت علم کلام جدید با فلسفه دین ۳۶
نتیجه‌گیری ۳۶

فصل دوم: عقل و ایمان
(۶۶ ـ ۳۹)

مقدمه ۳۹
الف) عقل و ایمان از دیدگاه متفکران غربی ۴۰
یک. عقل‌گرایی ۴۰
۱. توماس آکوئیناس ۴۰
۲. ایمانوئل کانت ۴۴
دو. ایمان‌گرایی ۴۸
۱. کی‌یرکگارد ۴۹
۲. ویتگنشتاین ۵۷
۳. الوین پلنتینگا ۵۹

www.ketab.ir

ب) عقل و ایمان از دیدگاه قرآن و روایات ۶۱
رویکرد مکاتب فکری جهان اسلام به عقل و ایمان ۶۳
۱. اهل حدیث ۶۳
۲. معتزله ۶۴
۳. اشعریه ۶۴
۴. شیعه ۶۴
نتیجه‌گیری ۶۶

فصل سوم: اخلاق و علم کلام

(۶۷ ـ ۱۰۴)

مقدمه ۶۷
نسبت علم کلام و اخلاق ۶۸
الف) علم کلام مقدم بر اخلاق ۶۸
نقد و بررسی ۶۹
ب) اخلاق مقدم بر علم کلام ۷۴
یک. استدلال اخلاقی کانت بر وجود خدا ۷۶
نقد و بررسی ۷۷
دو. دیدگاه متفکران اسلامی ۷۸
۱. اثبات وجود خدا از راه اخلاق ۷۹
۲. استدلال اخلاقی بر وجود معاد ۸۰
نتیجه‌گیری ۸۱
پیوست: فلسفه اخلاق از دیدگاه استاد شهید مطهری رحمه‌الله ۸۳
الف) اخلاق دستوری ۸۵
یک. نظریات غایت‌گرایانه ۸۶
دو. نظریات وظیفه‌گرایانه ۸۹
۱. دیدگاه کانت ۹۰
۲. اشکالات استاد مطهری به کانت ۹۳
سه. دیدگاه شهید مطهری در باب اخلاق دستوری ۹۵
ب) فرااخلاق ۹۸
نظریه شهید مطهری در باب فرااخلاق ۱۰۲

فصل چهارم: تجربه دینی

(۱۰۵ ـ ۱۴۸)

مقدمه ۱۰۵
الف) چیستی تجربه دینی ۱۰۶

www.ketab.ir

ب) چهار نظریه درباره انواع تجربه دینی ۱۰۸
یک. تجربه عرفانی؛ عمیق‌ترین نوع تجربه دینی ۱۰۸
۱. وصف‌ناپذیری یا بیان‌ناپذیری ۱۰۹
۲. جنبه معرفتی داشتن ۱۰۹
۳. زودگذر بودن ۱۱۰
۴. انفعالی بودن ۱۱۰
دو. تجربه دینی، نوعی احساس است ۱۱۲
سه. تجربه دینی به مثابهٔ تجربه حسی (یا ادراک حسی) ۱۱۸
چهار. تجربه‌های شبه‌حسی ۱۱۹
ج) بررسی مدعیات سه‌گانه در تجربه دینی و عرفانی ۱۲۰
یک. تجربه عرفانی، منبع شناخت ۱۲۰
۱. انتقاد به حقانیت تجربه‌های عرفانی در جایگاه منبع شناخت ۱۲۱
۲. دیدگاه قرآن و روایات در باب تجربه دینی و عرفانی به‌صورت منبع شناخت ۱۲۴
دو. تجربه دینی و عرفانی، راهی برای اثبات وجود خدا ۱۲۵
برهان تجربه دینی بر وجود خدا از دیدگاه براد ۱۲۶
سه. تجربه عرفانی، محور و اساس دین و دینداری ۱۳۱
د) نسبت تجربه دینی و وحی ۱۳۴
نقد و بررسی شبهات نظریهٔ بسط تجربه نبوی ۱۳۸
نتیجه‌گیری ۱۴۷

فصل پنجم: زبان دینی

(۱۷۴ ـ ۱۴۹)

مقدمه ۱۴۹
الف) دیدگاه‌های متفاوت در باب زبان دینی ۱۵۱
یک. نظریه تمثیلی ۱۵۱
دو. نظریه اشتراک معنوی ۱۵۳
سه. نظریه بی‌معنایی گزاره‌های دینی ۱۵۴
۱. اصل تحقیق‌پذیری تجربی ۱۵۶
۲. اصل ابطال‌پذیری ۱۵۷
چهار. نظریه غیرشناختاری درباره زبان دینی ۱۵۹
۱. نظریه ابراز احساسات ۱۶۰
۲. نظریه نمادین بودن ۱۶۰
۳. تفسیر شعائری و آیینی ۱۶۲
۴. تلقی اسطوره‌ای ۱۶۲

www.ketab.ir

ب) زبان دینی از دیدگاه قرآن و روایات ۱۶۵
یک. خطاب قرآن، زبان فطرت همه انسان‌ها ۱۶۵
دو. روشن و آشکار بودن گزاره‌های قرآنی ۱۶۶
سه. نیازمندی فهم قرآن و گزاره‌های آن به شرایط خاص ۱۶۷
چهار. مراتب فهم قرآن ۱۶۸
پنج. ناظر به واقع بودن حوادث تاریخی قرآن ۱۶۹
شش. تفسیر و تصدیق کننده بودن بعضی آیات قرآن برای بعض دیگر ۱۷۰
هفت. استفاده خداوند برای بیان بعضی حقایق از زبان تمثیل ۱۷۱
نتیجه‌گیری ۱۷۲

فصل ششم: رابطه علم و دین

(۱۹۰ ـ ۱۷۵)

مقدمه ۱۷۵
الف) ویژگی‌های علوم تجربی ۱۷۶
ب) دیدگاه اسلام درباره علوم تجربی ۱۷۸
ج) انواع رابطه علم و دین ۱۸۰
یک. علم و دین، دو شیوه بیان یک واقعیت ۱۸۰
دو. علم، تأیید کننده دین است ۱۸۱
سه. علم و دین مکمل همدیگرند ۱۸۲
چهار. ناسازگاری علم و دین ۱۸۴
پنج. جدایی کامل حوزه علم از دین ۱۸۵
۱. دیدگاه نو ارتودکسی ۱۸۵
۲. دیدگاه اگزیستانسیالیستی ۱۸۶
۳. دیدگاه فیلسوفان تحلیل زبانی ۱۸۷
۴. دیدگاه کانتی ۱۸۷
نتیجه‌گیری ۱۸۹

فصل هفتم: هرمنوتیک

(۲۰۸ ـ ۱۹۱)

مقدمه ۱۹۱
الف) چیستی هرمنوتیک ۱۹۱
ب) چهار دیدگاه مهم ۱۹۳
یک. دیدگاه شلایرماخر ۱۹۳
دو. دیدگاه دیلتای ۱۹۶
سه. دیدگاه هایدگر ۱۹۸

www.ketab.ir

چهار. دیدگاه گادامر ۲۰۰
نقد و بررسی ۲۰۰
ج) پیش‌فرض‌های تفسیر دینی ۲۰۲
یک. پیش‌فرض‌های مربوط به خدا ۲۰۲
دو. پیش‌فرض‌های مربوط به متن یا قرآن ۲۰۳
سه. پیش‌فرض‌های مفسر ۲۰۶
نتیجه‌گیری ۲۰۷

فصل هشتم: پلورالیسم

(۲۵۸ ـ ۲۰۹)

مقدمه ۲۰۹
الف) پلورالیسم معرفتی ۲۱۰
یک. پلورالیسم معرفتی توصیفی ۲۱۰
دو. پلورالیسم معرفتی دستوری یا هنجاری ۲۱۱
سه. پلورالیسم مفهوم سنجشی ۲۱۲
نقد و بررسی ۲۱۳
ب) پلورالیسم دینی؛ نقد، راه‌حل ۲۱۶
یک. انحصارگرایی ۲۱۶
دو. شمول‌گرایی ۲۱۹
سه. پلورالیسم دینی ۲۲۱
نظریه نومن و فنومن کانت ۲۲۲
پلورالیسم دینی و تجربه دینی ۲۳۰
نتیجه‌گیری ۲۴۰
پیوست: پلورالیسم دینی و اسلام ۲۴۱
مکاتب فکری توجیه کثرت دینی ۲۴۴
الف) انحصارگرایی ۲۴۴
ب) شمول‌گرایی ۲۴۸
ج) پلورالیسم دینی ۲۵۱

فصل نهم: براهین اثبات وجود خدا

(۲۹۰ ـ ۲۵۹)

مقدمه ۲۵۹
تقسیم براهین ۲۶۱
الف) براهین پیشینی یا شبه انی ۲۶۱
یک. برهان صدیقین ۲۶۱

www.ketab.ir

دو. برهان وجودی از نظر فیلسوفان مغرب‌زمین ۲۶۴
سه. برهان فطرت ۲۶۷
چهار. برهان تجربه دینی ۲۶۸
پنج. برهان اخلاقی ۲۷۲
شش. برهان معقولیت یا احتیاط عقلی بر وجود خدا ۲۷۵
ب) براهین انی یا پسینی ۲۷۷
یک. برهان علّی ۲۷۷
دو. برهان امکان و وجوب ۲۷۹
سه. برهان نظم ۲۸۱
چهار. برهان حرکت ۲۸۴
پنج. برهان درجات کمال ۲۸۷
شش. برهان معجزه ۲۸۸
هفت. برهان فسخ عزایم ۲۸۹
نتیجه‌گیری ۲۹۰

فصل دهم: مسئله شر
(۲۹۱ـ۳۵۲)

مقدمه ۲۹۱
الف) تعریف و اقسام شر ۲۹۲
یک. تعریف مفهومی شر ۲۹۲
۱. مساوقت خیر با وجود و شر با عدم ۲۹۲
۲. خیر به‌معنای وجود مطلوب ۲۹۳
۳. خیر و شر: معقول ثانی فلسفی ۲۹۴
۴. خیر به‌معنای اراده نیک ۲۹۶
۵. خیر مساوی با قدرت و شر مساوی با ضعف ۲۹۹
۶. خیر به‌معنای لذت و شر به‌معنای درد و الم ۳۰۲
۷. نظریه پیشنهادی ۳۰۳
دو. تعریف مصداقی شر ۳۰۸
ب) راه‌حل‌های مسئله شرور ۳۰۹
یک. شر، امر عدمی است ۳۰۹
۱. دیدگاه فیلسوفان اسلامی ۳۱۲
۲. دیدگاه فیلسوفان غربی ۳۱۲
۳. دلیل عدمی بودن شر ۳۱۶
۴. اشکال به عدمی‌بودن شر ۳۱۷

www.ketab.ir

دو. شر، لازمه جهان مادی است ۳۱۹
اشکال کمتربودن خیرات نسبت به شرور ۳۲۲
سه. شر ناشی از آزادی انسان است ۳۲۴
چهار. شر ناشی از جزئی نگری است ۳۲۷
پنج. سازگاری منطقی مسئله شر با وجود خدا ۳۲۸
۱. دیدگاه پیک ۳۲۹
۲. دیدگاه الوین پلنتینگا ۳۴۳
شش. راه‌حل پیشنهادی برای مسئله شر ۳۴۶
ج) راز و فواید شرور جهان ۳۴۸
یک. شرور لازمه ذاتی عالم ماده ۳۴۸
دو. شرور، علت شکوفاشدن استعدادها ۳۴۸
سه. شر، عاملی برای بیداری از غفلت‌ها ۳۴۹
چهار. شرور، هدیه‌ای است برای بندگان خاص خدا ۳۵۰
پنج. شرور به‌عنوان آزمون الهی ۳۵۰
نتیجه‌گیری ۳۵۱

فصل یازدهم: شبهات جدید پیرامون خاتمیت، امامت، حکومت دینی و انتظار (۴۰۸ـ۳۵۳)

گفتار اول: مبانی و ماهیت خاتمیت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله ۳۵۳
مقدمه ۳۵۳
الف) مبانی خاتمیت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله ۳۵۴
ب) خاتمیت در روایات اسلامی ۳۵۷
ج) نقد و بررسی شبهات مسئله خاتمیت ۳۵۹
یک. خاتمیت؛ پایان حاکمیت دوره غریزه ۳۵۹
نقد و بررسی ۳۶۰
دو. خاتمیت؛ پایان دوران ولایت شخصی ۳۶۲
نقد و بررسی ۳۶۴
سه. قابل جمع نبودن خاتمیت و مرجعیت علمی امامان معصوم علیهم السلام ۳۶۶
نقد و بررسی ۳۶۷
نتیجه‌گیری ۳۷۲
گفتار دوم: تحلیلی درباره بازخوانی امامت ۳۷۵
مقدمه ۳۷۵
بررسی شبهات ۳۷۵

www.ketab.ir

شاخص امامت ۳۷۵
امامت در سخن امام حسین علیه‌السلام ۳۷۸
پذیرش امامت در پرتو اقبال مردم ۳۷۹
عصمت ۳۸۱
علم غیب ۳۸۳
مسئله تفویض ۳۸۳
نتیجه‌گیری ۳۸۵

گفتار سوم: حکومت دینی؛ عدالت گستری یا سلب ارزش و آزادی انسان ۳۸۷
مقدمه ۳۸۷
دیدگاه کانت در مورد حکومت دینی و نقد آن ۳۸۸
پایه‌های حکومت ۳۹۲
حکومت دینی ۳۹۳
نتیجه‌گیری ۳۹۷

گفتار چهارم: فلسفه انتظار ۳۹۹
معنای انتظار فرج ۳۹۹
نتیجه‌گیری ۴۰۷

فصل دوازدهم: معاد

(۴۰۹ ـ ۴۲۴)

مقدمه ۴۰۹
الف) معنای معاد ۴۱۰
ب) منابع شناخت در باب معاد ۴۱۰
ج) براهین عقلی اثبات حیات پس از مرگ ۴۱۱
۱. برهان فطرت ۴۱۱
۲. برهان معقولیت ۴۱۴
۳. برهان عدالت ۴۱۶
۴. برهان حکمت ۴۱۸
۵. برهان اخلاقی ۴۱۹
۶. برهان تجرد روح ۴۲۲
نتیجه‌گیری ۴۲۳

کتابنامه

(۴۲۵ ـ ۴۴۰)

www.ketab.ir